

УДК: 343.9:343.53:343.7

Рогозін Станіслав Миколайович –
начальник ГУБОЗ МВС України,
кандидат юридичних наук

Інформаційно-аналітичне забезпечення попередження економічної злочинності

Проаналізовано доктрину адміністративного права, кримінального права та кримінології у контексті визначення проблемних питань інформаційно-аналітичного забезпечення попередження економічної злочинності. Розглянуто загальну характеристику інформаційного забезпечення попередження злочинів, визначено основи аналітичної роботи у процесі прийняття управлінських рішень, а також виявлено основні негативні тенденції у сфері попередження економічної злочинності.

Ключові слова: інформація, аналітична робота, інформаційні технології, попередження, економічна злочинність.

Актуальність. Основною проблемою в інформаційній сфері є суперечність між збільшенням обсягу необхідної інформації та застарілими способами її переробки. Хоча сьогодні активно продовжується процес інформатизації і комп'ютеризації правоохоронних органів, адже в останні роки запроваджено ефективні заходи щодо формування єдиної інформаційної бази даних для якісного обміну інформацією між правоохоронними, контрольно-наглядовими та фінансовими органів.

У зв'язку з цим, до найбільш важливих умов удосконалення ефективності діяльності правоохоронних органів належить подальше зміцнення інформаційних зв'язків як усередині МВС України, так і з іншими правоохоронними органами, які через специфіку здійснюваної ними діяльності здатні одержувати та накопичувати значні масиви потрібної інформації у сфері протидії економічній злочинності. Наприклад, під час розслідування нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів із бюджету без установлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, слідчий, володіючи необхідною інформацією щодо можливих учасників учинення такого злочину чи руху коштів із бюджету, більш ефективно та в максимально короткі строки розкриває такий вид злочинів.

© С. М. Рогозін, 2013

Таким чином, інформаційне забезпечення попередження економічної злочинності є важливою діяльністю, спрямованою на пошук, відбір, накопичення, систематизацію, аналіз, зберігання та надання працівникові правоохоронних органів необхідної інформації з метою функціонування попередження даного виду злочинів. Адже, ця діяльність є дуже важливою, зважаючи на ту значну кількість незакінчених кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення у сфері економіки на початок звітного періоду (за 2 місяці 2013 року) – 6405, а також кількості розпочатих кримінальних проваджень у звітному періоді – 11 181. При цьому, слід зазначити, що закрито тільки 3318 кримінальних проваджень за кримінальні правопорушення у сфері економіки, з них з обвинувальним висновком до суду направлено – 899; із клопотаннями про звільнення особи від кримінальної відповідальності – 35 [1].

Метою даної статті є аналіз наукової літератури щодо інформаційно-аналітичного забезпечення попередження економічної злочинності, а також виявлення основних негативних тенденцій у даній сфері.

Виклад основного матеріалу. Важливим аспектом удосконалення інформаційного забезпечення попередження економічної злочинності є налагодження алгоритму накопичення і використання бази даних. У цьому напрямі слід звернути увагу на розробку та впровадження інформаційних технологій, що дозволили б оперативню обробляти та використовувати значний масив даних, які накопичуються у базах даних тих правоохоронних органів, які ведуть боротьбу з економічною злочинністю. Звісно, доцільно також проводити роботу щодо узагальнення існуючої інформації у сфері протидії економічній злочинності з метою досягнення позитивних результатів у запобіганні та розкритті даного виду злочинів.

Власне, інформаційне забезпечення попередження економічної злочинності має розцінюватись як елемент наглядової діяльності, спрямованої на виявлення кримінальних правопорушень та їх детермінантів. Так, дана інформація використовується працівниками правоохоронних органів для планування наглядових заходів.

Слід зазначити, що інформацію, яка міститься в документах, прийнято розподіляти на первинну і вторинну. В першому випадку мова йде про опис конкретних ситуацій, висвітлення діяльності окремих осіб, органів, установ, підприємств і організацій. Вторинна інформація носить узагальнений та аналітичний характер. У ній, як правило, відображено більш глибокі соціальні та соціально-правові зв'язки. Очевидно, що конкретні кримінальні справи, показники і результати діяльності органів внутрішніх справ, а також інших суб'єктів профілактики і правоохоронних органів слід віднести до джерел первинної інформації, а дані різних статистичних збірників, наприклад, різні за періодичністю і тематикою бюлетені, журнали

і статистичні збірники, які видаються в Україні та інших країнах ближнього зарубіжжя, а також міністерствами юстиції і внутрішніх справ, – до джерел вторинної інформації [2, с. 270–271].

При цьому, аналітичну роботу можна розділити на три відмінні між собою етапи. По-перше, це такий, що передує збору інформації, необхідної для вирішення відповідних завдань. Перед тим, як почати збір інформації, слід визначити, яка інформація необхідна, з яких питань, за який проміжок часу тощо. Це може бути зроблено шляхом логічного аналізу завдання, яке необхідно вирішити, встановлення його структури і зв'язку з іншими завданнями, визначенням кола саме тих питань, маючи інформацію про які, можна розраховувати на успішне виконання завдання. По-друге, ця діяльність пов'язана з дослідженням та оцінкою зібраної інформації, конструюванням варіантів вирішення завдань і виборі найкращого з них. По-третє, аналіз є необхідним у процесі реалізації управлінського рішення та оцінці отриманих результатів [3, с. 105].

Характеризуючи своєчасність аналітичної роботи, необхідно зазначити, що аналітичні дії, як правило, повинні передувати прийняттю й реалізації управлінського рішення. Головним у цьому відношенні є те, що аналіз ситуації, явища чи події повинен забезпечити раціональність відповідних дій. Запізніла аналітична робота не може бути основою для прийняття управлінського рішення і покликана сприяти усуненню прорахунків і збитків від не виважених дій у правоохоронній діяльності. Своєчасно проведена аналітична робота дозволяє визначити оптимальний шлях виконання управлінського рішення з мінімальним ресурсним забезпеченням. Невідповідність у часі аналітичної діяльності та управлінського рішення може забезпечити виявлення недоліків, допущених на етапі виконання й напрацювання засобів усунення прорахунків [4, с. 163].

Обґрунтованість аналітичної роботи полягає в обумовленні необхідності проведення саме конкретного виду аналітичного дослідження, добору конкретних методик його здійснення, визначення часових і кількісних параметрів аналітичного матеріалу. Передбачається також визначення критеріїв (мірила) оцінки явища чи процесу, що вивчається. Обґрунтованість – це те, що робить аналітичну роботу саме такою, а не безсистемними діями, позбавленими логічного зв'язку [4, с. 163].

Важливими є питання щодо достатності, конкретності та доцільності аналітичної роботи. Так, достатність аналітичної роботи характеризується як кількісний ступінь аналітичних заходів та їх результатів, необхідних для вивчення проблем попередження економічної злочинності в Україні. Недостатність аналітичних дій призводить до неповного знання про напрями, засоби, методи, форми попередження економічної злочинності, а їх надлишковість зумовлює непотрібні затрати матеріальних і людських ресурсів.

Конкретність аналітичної роботи – це чітке визначення необхідних аналітичних методів і дій, а також програмування (визначення) напрямів попередження економічної злочинності. Саме конкретність дозволяє з самого початку чітко запрограмувати аналітичну діяльність, особливо у сфері з напрацьованою системою методик розслідування певного виду злочинів у сфері економіки.

Доцільність аналітичної роботи є невід’ємною вимогою і полягає у гіпотезі й управлінському рішенні. Саме доцільність дозволяє забезпечити формулу: дослідження проблем попередження економічної злочинності повинно бути корисним для практичної діяльності, а не здійснюватись власне для себе.

Потреби в аналітиці у керівництва суб’єктів профілактики економічної злочинності, як відомо, дуже значні. Якщо припустити, що ці потреби можна звести до якоїсь сукупності, то їх можна звести до таких важливих творчих завдань: 1) аналіз суті проблем, чинників, причинно-наслідкових зв’язків, окремих питань; 2) змістовне формулювання проблем, які підлягають вирішенню; 3) прогнозування значних подій у криміногенній обстановці, що спроможні вплинути на економічну безпеку України; 4) прогнозування можливих наслідків реалізації варіантів управлінських рішень; 5) розробка рекомендацій та умов щодо досягнення бажаних результатів (альтернативні рішення суб’єктів); 6) пошук компромісу в разі наявності конкурентноспроможних альтернатив дій суб’єктів профілактики [5, с. 149].

При розгляді організаційних засад попередження злочинів принципово важливо підкреслити, що його інформаційне забезпечення повинно здійснюватися на основі вельми різностороннього підходу, який передбачає широкий потік інформації по різних комунікаційних каналах. Стосовно правоохоронних органів, варто зазначити, що їх попереджувальна діяльність вимагає постійного пошуку, відбору, аналізу, систематизації та використання широкого кола відомостей, що стосуються не лише кримінальної, судової, прокурорської, але й іншої – самої різноманітної інформації. Оскільки злочинність пов’язана з численними соціальними явищами і процесами, для налагодження попереджувальної роботи необхідним є їх моніторинг, постійне відслідковування та оцінка криміногенних явищ і процесів, використання одержуваної інформації для визначення ступеня криміналізації і віктимізації населення, безперервне прогнозування стану та динаміки злочинності й пов’язаних з цим вузьких місць у впливі на її причинний комплекс [6, с. 135–136].

Суттєвою перепоною, що стримує ефективне використання та управління впровадженням інформаційних технологій в профілактику економічної злочинності, є недосконалість, а, по суті, неповнота і невірогідність вихідних даних, що доступні правоохоронним органам. Іс-

нуюча практика збору інформації, особливо статистичних даних, не відповідає завданням боротьби з економічними злочинами. Зокрема, ніяк не відображуються та не враховуються: 1) деякі життєво важливі сторони забезпечення населення, які є, як правило, об'єктом контролю органів влади в передових країнах із ринковою економікою (наприклад, нематеріальні послуги населенню, оцінки різноманітних соціальних сторін життя населення тощо); 2) формати та розбіжності між, здавалося б, аналогічними показниками (наприклад, одні відомості подані в абсолютних цифрах з визначеною розмірністю, інші у відсотках до минулого базового періоду тощо); 3) цілі та завдання профілактики злочинів (стабілізація, утримання, мінімізація злочинності) [7, с. 223–224].

Також необхідною складовою інформаційного забезпечення попереджувальної діяльності економічної злочинності є відомості про сили і засоби, повноту та якість їх використання, про результати роботи суб'єктів попереджувальної діяльності злочинів у сфері економіки. Ця інформація необхідна для аналізу ефективності діяльності суб'єктів, уповноважених попереджувати економічну злочинність, а також для своєчасного вжиття заходів протидії певному злочину в сфері економіки або для налагодження та регулювання здійснюваних рішень.

Важливою є аналітична розвідка, яка передбачає вивчення матеріалів прихованого спостереження, оперативних установок, повідомлень негласних співробітників, даних перехоплення з різних каналів зв'язку, а також аналіз повідомлень, публікацій і виступів у засобах масової інформації, статистичних даних, зведень, що містяться в державних і недержавних автоматизованих банках даних та інформаційних системах [4, с. 166].

Перша обставина, яка наповнює аналітичну розвідку новим змістом, полягає в тому, що на сьогодні уже створено і створюються сотні електронних банків даних, які містять найрізноманітніші відомості. Маються на увазі банки даних як державних органів, так і приватних підприємств. Друга обставина, що виділяє аналітичну розвідку в самостійний вид діяльності, полягає в тому, що сьогодні уже створені, застосовуються та удосконалюються вельми ефективні методи опрацювання різноманітної інформації. Низка таких методів, що дозволяють виявити латентні зв'язки між об'єктами і за виявленими зв'язками оцінювати роль і статус будь-якого члена злочинного співтовариства, вже перебувають на озброєнні інформаційно-аналітичних підрозділів правоохоронних органів [4, с. 166–167].

На сьогодні, актуальності набуває питання адекватного наявним потребам практики наукового забезпечення попередження економічної злочинності органами прокуратури. С. І. Герасимов зазначає, що прокурори, виконуючи свої координуючі функції, в тому числі, у сфері попередження злочинності, постійно зустрічаються не лише з юридичними, а

й з іншими питаннями, які стосуються соціології, психології, психіатрії тощо, – наук, що вивчають поведінку людей. Це вимагає накопичення та вдосконалення різносторонніх знань, вмінь застосовувати їх на практиці, однак спеціалізованої підготовки прокурорів не здійснюється. З урахуванням важливості та перспективності попереджувальної роботи варто було б ввести в штат прокуратур посади прокурорів-кримінологів, які б займалися аналітичною, а також навчально-методичною роботою по підвищенню кваліфікації прокурорів [6, с. 125].

О. Г. Кальман, підкреслюючи складну багатофакторну структуру детермінації економічної злочинності, звертає увагу на потребу здійснення комплексних кримінологічних досліджень у різних галузях економіки і права, які регулюють відповідні сфери економічної діяльності. Кримінологія як загальнотеоретична комплексна наука про злочинність і заходи попередження, не може не використовувати у своїх дослідженнях здобутки інших наук про напрями розвитку суспільно-економічних процесів у різних їх проявах. Тому міжгалузеве співробітництво у сфері протидії економічній злочинності є вкрай необхідним. На нашу думку, обмежувати цю діяльність лише напрямом соціологічних і кримінально-правових досліджень правових явищ навряд чи доцільно та економічно обгрунтовано [8, с. 316].

Таким чином, управління впровадженням нових інформаційних технологій в профілактику економічної злочинності потребує вирішення таких завдань: 1) створення всіх необхідних умов для задоволення інформаційних потреб інших суб'єктів профілактики економічної злочинності, а також зацікавлених суб'єктів господарювання; 2) встановлення порядку формування і використання інформаційних ресурсів профілактики економічної злочинності, що має бути обов'язковим для всіх суб'єктів відповідних відносин у межах єдиного інформаційного простору; 3) забезпечення сумісності та взаємодії систем інформатизації на базі сучасних інформаційних технологій, міжнародних стандартів, єдиної системи класифікації і кодування інформації; 4) визначення державних замовників, які відповідатимуть за створення інформаційних систем і ресурсів профілактики економічної злочинності та їх ефективне функціонування в єдиному інформаційному просторі; 5) визначення системи органів, відповідальних за ведення інформаційних ресурсів профілактики економічної злочинності; 6) поширення і зміцнення інформаційних зв'язків між громадськими структурами, зміцнення довіри з їхнього боку до наданих інформаційних масивів; 7) забезпечення повноти, точності, достовірності та своєчасності надання інформації організаціям й громадянам, незалежно від їх територіального розміщення; 8) забезпечення комплексного захисту інформаційних ресурсів, застосування ефективних засобів і методів забезпе-

чення захисту інформації в єдиному інформаційному просторі профілактики економічної злочинності в Україні [7, с. 226–227].

Також необхідні зміни у підходах до координації наукових досліджень як усередині відомчих навчальних і наукових закладів, так і між ними. Адже сьогодні спостерігається зниження тенденції до наукових розробок проблем попередження економічної злочинності, практичної підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів, навчальної та методичної літератури. Важливим є обмін планами науково-дослідних робіт, об'єднання зусиль вітчизняних учених для розробки відповідних проблем на стадії їх формування, проведення наукових зібрань, координації тематики дисертацій.

Таким чином, необхідність вирішення актуальних завдань наукового забезпечення попередження економічної злочинності обумовлює потребу не лише вдосконалення методів і засобів досліджень, а й ставить питання про налагодження на високому рівні саме комплексних досліджень економічної злочинності практичними працівниками правоохоронних органів, а також відомими вченими.

Отже, доцільно посилити координуючу та організуючу роль відомчих навчальних закладів і наукових установ щодо проведення: відповідних наукових досліджень за державні кошти, розробки та реалізації наукових рекомендацій з метою підвищення ефективності попередження економічної злочинності в Україні. Тому її слід закріпити на організаційному та ресурсному рівні.

Крім того, на законодавчому рівні варто вирішити проблему впровадження результатів наукових досліджень у практичну діяльність правоохоронних органів з попередження економічної злочинності. Має бути розроблено чітку систему розгляду, фахової оцінки наукових досліджень, визначення процесу їх реалізації.

Висновок. Основними негативними тенденціями у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення попередження економічної злочинності в Україні є: 1) неналежний державний контроль за впровадженням результатів наукових досліджень у практичну діяльність у сфері попередження економічної злочинності; 2) нанесенням економічних збитків державі у зв'язку з неналежним рівнем інформаційно-аналітичного забезпечення попередження економічної злочинності в Україні; 3) створення соціальної напруги в регіонах унаслідок порушення вимог чинного законодавства з боку службових осіб державних органів влади та місцевого самоврядування під час прийняття рішень у сфері економіки.

Список використаних джерел

1. Відомості про рух кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення у сфері економіки за 2 місяці 2013 року / Офіційні статистичні дані МВС України.

2. Фролова О. Г. Сучасне інформаційно-методичне забезпечення управління в органах внутрішніх справ : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / О. Г. Фролова ; Нац. ун-т внутр. справ України. – Харків, 2002. – 351 с.

3. Зубчук В. А. Теоретичні основи організації аналітичної роботи в органах внутрішніх справ / В. А. Зубчук // Вісник ун-ту внутр. справ : наук. вид. – 2000. – Вип. 10. – С. 103–107.

4. Мірошниченко С. С. Головні напрямки діяльності органів прокуратури України з попередження організованої злочинності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С. С. Мірошниченко ; Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2006. – 219 с.

5. Теоретические основы предупреждения преступности / Отв. ред. В. К. Звирбуль, В. В. Клочков, Г. М. Миньковский. – М. : Юрид. лит., 1977. – 256 с.

6. Герасимов С. И. Концептуальные основы и научно-практические проблемы предупреждения преступности : дисс. доктора юрид. наук. 12.00.08 / С. И. Герасимов. – М., 2001. – 446 с.

7. Коваленко В. В. Організації профілактики економічної злочинності в Україні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / В. В. Коваленко ; Нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2004. – 398 с.

8. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / О. Г. Кальман ; Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2004. – 433 с.

Проанализирована доктрина административного права, уголовного права и криминологии в контексте определения проблемных вопросов информационно-аналитического обеспечения предупреждения экономической преступности. Рассмотрена общая характеристика информационного обеспечения предупреждения преступлений, определены основы аналитической работы в процессе принятия управленческих решений, а также выявлены основные негативные тенденции в сфере предупреждения экономической преступности.

The article deals with the analysis of the doctrine of administrative law, criminal law and criminology in the context of determining the issues of information and analytical support of the economic crime prevention. The general characteristics of information provision of crimes prevention are considered and the basis of the analytical work in decision-making are determined and also the main negative trends in economic crime prevention are investigated.

Стаття надійшла до редакції журналу 1 березня 2013 року.